

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/112243>

Please be advised that this information was generated on 2019-09-18 and may be subject to change.

De zeven kenmerken van Nieuwe Business Modellen

Een onderzoek naar veranderende transacties die meervoudige waarde creëren

Uit verschillende bronnen komen steeds meer signalen dat ons huidige, (economische) gedachtegoed niet meer functioneert. Er ontstaan nieuwe manieren van organiseren, waarin duurzaamheid vaak centraal staat. Dat denken vraagt om nieuwe transactiemodellen. Dit artikel geeft een samenvatting van een *working paper* waarin de resultaten gepresenteerd worden van een onderzoek naar deze modellen. Wat is eigenlijk een business model? In welke zin is het duurzaam en hoe kunnen business modellen meervoudige waarde creëren?

Onze oude manieren van organiseren en economie bedrijven, voldoen niet meer. Ban Ki-moon, secretaris-generaal van de VN, spreekt zelfs over een economisch groeiemodel dat in feite suïcidaal is. Traditionele businessmodellen werken vaak niet ten gunste van de creatie van meervoudige waarden. Dat komt omdat de waarde van duurzaamheid zich niet alleen laat uitdrukken in geld. Die meerwaarde is juist dat er gekeken wordt naar meer dan alleen geld. Het verdienen van geld zou veel nadrukkelijker samen moeten gaan met andere 'zaken' van waarde zoals bijvoorbeeld het zorgen voor elkaar, het creëren van veiligheid, het beschermen van de natuur of onderhouden van sociaal kapitaal. Wie op zoek gaat naar Nieuwe Business Modellen (NBM's) waarin dat soort zaken bewust met elkaar verbonden worden, ontdekt dat het ondernemen met het oog op duurzaamheid niet meer iets 'exclusiefs' is voor (bestaande) ondernemingen of innovatieve ondernemers. Het recent uitgevoerde onderzoek richt zich op de vraag wat NBM's zijn en hoe ze zijn georganiseerd. Het doet verslag van 28 interviews met mensen die hun eigen model hebben ontwikkeld.

Drie waarden

Een centraal uitgangspunt in het onderzoek is dat er drie gangbare collectieve waarden zijn: sociaal, economisch en ecologisch (de bekende drie P's van People, Planet en Profit). Duurzaamheid is te interpreteren als een algemene (overkoepelende) waarde waarin deze gangbare waarden ingebed zijn. Werken aan meervoudige waardecreatie is daarmee meer dan een nieuwe manier van samen werken. Het gaat in de kern over het organiseren van wat maatschappelijk gezien van waarde is. Duurzaamheid is in deze visie op meervoudige waardecreatie ingebed in een systematische en onderling verbonden manier van denken. Het is niet iets voor 'erbij' maar zit verankerd in ons maatschappelijke en individuele manier van werken en leven. Duurzaamheid is dan veel meer een stip op de horizon, een ideaal, dan een meetbaar doel. Het wordt al werkende weg bereikt door samen te werken, door gemeenschappelijk en tussen partijen te werken aan wat van waarde is. Maar onze bestaande economie is zo niet georganiseerd. Zij is lineair en niet circulair ingericht. Dat veranderen vraagt om een nieuwe strategie, een nieuwe filosofie, een andere manier van omgaan met waarde-creatie. Daarmee raakt duurzaamheid dus aan de reden van bestaan van bedrijven en organisaties.

Eerste generatie duurzaamheidsdenken

Het denken achter het huidige, conventionele businessmodel is gebaseerd op de gedachte om (groene) producten en diensten te leveren die beter, sneller, zuiniger, 'groener' en liefst ook nog goedkoper zijn dan die van de concurrent. Dit vormt de basis voor een permanente verbetering die daarmee de drijvende kracht achter veranderingen is. De

In minder dan 50 woorden

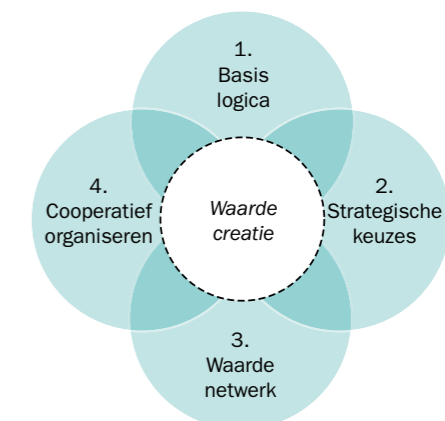
- Er zijn nieuwe manieren van organiseren en ondernemen aan het ontstaan, waarin duurzaamheid centraal staat.
- Deze nieuwe business modellen (NBM) creëren 'meervoudige waarde': naast economische waarde ook sociale en ecologische waarden.
- De modellen passen globaal in drie stromingen: delen, ruilen en creëren. Verbinden, community en waardenvol samenwerken zijn sleutelbegrippen.

basis is het ondernemen en acteren in een transactiemodel gebaseerd op geld. Aan duurzaamheid wordt vanuit die visie gewerkt binnen de grenzen van de (eigen) organisatie of waardeketen. Het bijbehorende paradigma staat feitelijk niet ter discussie. Dit leidt tot een business case waarbij geprobeerd wordt om de huidige business propositie te 'vergroenen'. Dat leidt op zijn beurt weer tot strategieën die vaak uit zijn op 'minder' (minder water, minder olie, minder energie). Gangbaar is om dat 'eco-efficiency'-strategieën te noemen. Het is een insteek die is gebaseerd op een eerste generatie duurzaamheidsdenken waarbij het business model (laat staan de aard van de transactie of de waardecreatie) niet fundamenteel ter discussie staat.

Vernieuwende waardeproposities

Het is legitiem om de vraag te stellen wat er met een business model 'verdiend' moet worden. Alleen geld? Want van waarde is immers ook: ergens bij horen, aandacht, geborgenheid, gezelligheid, veiligheid, zorg etc. Wat is de aard van de waarde die in het model omgaat c.q. gecreëerd wordt? Dat is waar het in het opkomende debat over NBM's uiteindelijk over gaat. Essentieel is dat nieuwe duurzame business modellen vaak niet alleen duurzaam zijn door het verdiende of transactiemodel, maar vaak ook een vernieuwende waardepropositie hebben. Als waarde meer is dan alleen maar geld, is de vraag hoe dat onder de noemer van duurzaamheid ingebed kan worden in een transactiemodel.

Basiselementen NBM

Gebaseerd op Shafer et al, 2005 & Simanis en Hart 2011)

Een goed voorbeeld hiervan is Dijkhuis Aannemersbedrijf B.V. Voor Eberhard Dijkhuis is duurzaamheid fundamenteel anders naar gebouwen kijken; een concept verkopen in plaats van alleen een gebouw, waardoor er betere keuzes en duurzame investeringen gemaakt kunnen worden. Het gaat niet alleen meer om het duurzaam bouwen van een gebouw, maar om het verkopen, dan wel beheren van de levenscyclus van dat gebouw – in samenwerking met partijen in om dat gebouw.

Het denken over NBM's is gebaseerd op het gegeven dat bedrijven en communities een relatie van wederkerige verantwoordelijkheid met elkaar opbouwen. Er kunnen vier 'elementen' onderscheiden worden. Het verdienmodel is niet in bezit van een organisatie of partij, maar van een collectief tussen de betrokken partijen:

- een basislogica (de waarden en uitgangspunten die partijen met elkaar delen);
- strategische keuzes die gemaakt worden;
- het ontwikkelen en onderhouden van een waarde netwerk;
- coöperatief (= gemeenschappelijk) organiseren.

Drie stromingen

Met een voorlopige en vooral verkennende inventarisatie van NBM's op basis van achtentwintig interviews met ondernemers, is in dit onderzoek getracht verschillende 'stromingen' of 'categorieën' in nieuwe duurzame business modellen te ontdekken. Waar liggen de gemene delers? Wat is de basis van deze nieuwe modellen? Op basis van analyse zijn drie stromingen geïdentificeerd: Delen, Ruilen en Creëren.

Delen

Het delen van sociaal kapitaal, tijd en kunde is een fenomeen dat terugkomt in veel nieuwe business modellen. Het gaat hier om modellen die geënt zijn op verschillende samenwerkingsverbanden, waardoor mensen, ideeën, spullen, data en vervoer gedeeld worden. Ook het delen van kennis en netwerken blijkt in veel modellen een belangrijke basis om zaken te ondernemen. Ronald van den Hoff (Seats2Meet): 'Wij denken dat het kenmerkende van een waardenetwerk ten opzichte van een waardeketen is, dat het een hoge mate van gelijkwaardigheid kent.' De term 'wederkerigheid' – vaak genoemd tijdens de interviews – hangt hiermee samen. Continu uitwisselen van materiële en immateriële zaken tussen verschillende partijen is de kern van deze NBM's.

Ruilen

Een tweede stroming is ruilen. Het gaat hierbij om transacties met gesloten beurzen, transacties dus die worden gedaan met alternatieve betaalmiddelen, zoals punten, credits, advertenties, tweets, uren en spaarsystemen. Hiermee kan een bepaalde vraag worden gegeneerd om (micro)gedragsveranderingen te bewerkstelligen. Ook kan een model gebaseerd

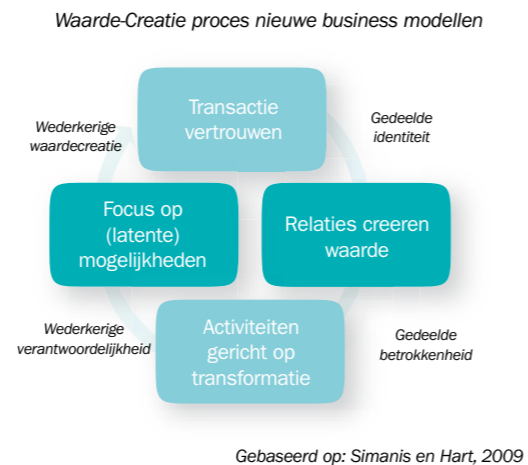
zijn op het streven naar transacties zonder betaalmiddelen, zoals het ruilen van diensten: 'als jij onze website onderhoudt, dan verzorgen wij jullie administratie'. De modellen kenmerken zich door tot de bronnen van het kapitaal van wat georganiseerd wordt niet alleen geld te rekenen, maar ook de sociale waarde van kennis, netwerken en aandacht.

Creëren

De derde stroming is creëren. Bij deze nieuwe business modellen wordt getracht op verschillende manieren in win-situaties tegelijkertijd meervoudige waarden te creëren. Het business model kan bijvoorbeeld energie besparen, de uitstoot van CO2 verminderen en daarnaast ook economische winst creëren. Het transactiemodel wordt dan in lijn gebracht met de verschillende doelstellingen. Er kunnen ook op andere manieren win-situaties worden gecreëerd, bijvoorbeeld door de klant de waarde te laten bepalen, financiering te verplaatsen of het concept van eigendom te verschuiven. Simone Veldema (GreenbizStartup): 'Het gaat om waarde-uitwisseling. Als je die in kaart brengt, dan kun je veel meer naar nieuwe modellen gaan kijken. Dat noemen wij *value mappen*.'

Gemene deler: verbindingen

Deze drie stromingen hebben als gemeenschappelijke noemer dat het leggen van verbindingen centraal staat. Zonder verbindingen en samenwerkingen kan er niets geruild, gedeeld of gecreëerd worden. Tijdens de interviews bleken de meeste respondenten het eigen model in één of meerdere van deze categorieën te kunnen plaatsen. De kunst en kunde van het kunnen verbinden wordt daarmee een belangrijke competentie van het nieuwe ondernemen. Door die nieuwe verbindingen ontstaan allerlei nieuwe consortia en configuraties van partijen: samenwerkingen van verschillende, vaak niet voor de hand liggende partners. Tussen organisaties, maar ook en juist tussen burgers, organisaties en derden. Particulieren, lokale overheden, buurtinitiatieven en grote commerciële bedrijven worden zo in steeds weer nieuwe

samenstellingen verbonden. Duurzaamheid organiseren ontstaat tussen bedrijven, in plaats van alleen binnen bedrijven. Een belangrijke eigenschap van een nieuw business model is de sociale inbedding en verankering in de lokale samenleving. Die maakt dat het lastiger wordt nog te denken in termen van bezit: want wie 'bezit' dan het netwerk? Daarvoor in de plaats komt toegang, 'lidmaatschap' en gebruik. Het mogen en kunnen benutten is dan van waarde.

De zeven kenmerken van Nieuwe Business Modellen

1. Vormen van coöperatief samenwerken als centraal beginsel. Ondernemen wordt dan de kunst van het nieuwe samenwerken. Verbinden wordt in dat verband van steeds grotere waarde – sociaal en economisch.
2. Het bewust creëren van meervoudige waarde(n): het gaat om het streven naar een vorm van evenwichtige waarden, zoals natuur, zorg, aandacht of geld.
3. Geld is niet langer het enige ruilmiddel. Ook tijd, energie of zorg kunnen daarvoor verdiend, ingezet of uitgewisseld worden. In het verlengde daarvan: de winst (meerwaarde) delen met deelnemers.
4. Er ontstaat een economie op basis van behoeften en het benutten daarvan (nu en later). Om de tijdspanne tussen het nu verdienen en later nodig hebben te overbruggen, wordt gewerkt met tegoedboekjes voor bijvoorbeeld energie, voor warmte, voor groente of voor zorg.
5. Bezit (eigendom) van productiemiddelen staat niet langer centraal. 'Toegang hebben tot' is mogelijk belangrijker. Er wordt voortaan betaald voor gebruik, niet voor bezit.
6. Er wordt commitment voor langere termijn naar elkaar uitgesproken: als ik nu de zorg verdien die ik pas over tien jaar zelf nodig heb, moet er sprake zijn van grote betrouwbaarheid in de relatie.
7. Euro's zijn niet altijd meer nodig als ruilmiddel. Er kan ook gewerkt worden met alternatief 'geld', zoals tijd of punten.

Hoe verder?

Oud en nieuw denken zullen zich vermengen tot innovatieve en nog niet bedachte vormen van 'business', vormen van transacties die van waarde zijn. Dat laat dit exploratieve onderzoek wel zien. Tom Vroemen (CrowdaboutNow) zegt met groot realisme: 'Om echt een stap verder te gaan met duurzame business modellen, moet er een component in zitten die uiting geeft aan de intrinsieke motivatie van de ondernemer en andere betrokkenen om echt duurzaam te zijn.' Belangrijk om te constateren is dat bij de generatie echt nieuwe 'business' modellen het woord 'business' in haar klassieke betekenis tussen haakjes komt te staan. Veel meer gaat het om transactiemodellen, om ruilrelaties op basis van alternatieve waardevormen. Om meer dan een boeiend experiment te worden, vragen de NBM's wel om

engagement en governance op de lange termijn. Hoe we dat maatschappelijk en institutioneel kunnen borgen, is vooralsnog niet duidelijk. Want niemand kan nog naar de bank gaan om daar een spaarrekening te openen voor het sparen van meervoudige waarde, bijvoorbeeld een zelf gekozen mix van geld, aandacht, energie en zorg. In tijden van geldontwaarding is zo'n nieuw waardeportefeuille mogelijk een heel aantrekkelijke gedachte.

Ook moet rekening gehouden worden met de twee hinderpalen die een doorbraak van NBM's in de weg staan. Ten eerste merken veel respondenten op dat de overheid nog niet meegaat in de transitie naar het nieuwe ondernemen. Veel financiële en juridische systemen werken niet bevorderend voor de NBM's – eerder het tegendeel. Primair omdat deze systemen andere waarden dan economische winst niet erkennen. De tweede en veel grotere hindernis is dat er een fundamenteel andere manier van denken tot stand moet komen. En dat dwingt tot anders doen. Maar dat doen we weer niet omdat we wachten. Wachten op de volgende generatie technologie, de juiste stimuleringsmaatregelen van de overheid of voldoende zekerheid. En veel van die zaken ontbreken juist.

Het onderzoeksrapport over Nieuwe Business Modellen geeft geen zicht op het volume aan daadwerkelijke omzet dat de nieuwe generatie NBM's momenteel genereren. Noch langs een conventionele meetlat (geld), noch langs een alternatieve meetlat (waarde), bestaat er inzicht in die vraag. Is er sprake van een marginaal verschijnsel of spelen zich juist in die marge nieuwe ontwikkelingen af die snel in omvang zullen groeien? We kunnen ons ook de correcte vraag stellen of het fenomeen van NBM's zich niet nog iets verder moet ontwikkelen? Maar dan kunnen we denken aan wat Henry Ford antwoordde op de vraag of hij marktonderzoek had gedaan voorafgaand aan de lancering van de baanbrekende T-Ford: 'Nee, want mensen hadden dan toch alleen maar gevraagd om een sneller paard.'

Het onderzoek naar nieuwe business modellen is geïnitieerd door de Radboud Universiteit Nijmegen. De resultaten zijn gepubliceerd in het working paper 'Nieuwe Business Modellen: een exploratief onderzoek naar veranderende transacties die meervoudige waarde creëren', waarvan dit artikel een bewerking is. Aan het onderzoek, uitgevoerd in het voorjaar van 2012, liggen 28 interviews met 'nieuwe' ondernemers ten grondslag. Het rapport is gratis te downloaden via: bit.ly/NHdABn. In 2012-2013 komt er een vervolgonderzoek. Dat zal zich richten op NBM's in Nederland maar mogelijk ook daarbuiten. Het resultaat moet zijn een boek (Kluwer) en een interactieve conferentie met makers van NBM's in het late voorjaar van 2013.

Auteur

Prof. Dr. Jan Jonker, Hoogleraar Duurzaam Ondernemen werkt aan de Nijmegen School of Management van de Radboud Universiteit Nijmegen, j.jonker@fm.ru.nl